

Lietuvybės vardan

Kviečiame skaityti rašytojos Dalios Staponkutės ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininkės Dalios Henke pokalbį. Malonaus skaitymo.

D.Staponkutė. Šis almanachas– tai nauja pradžia pasaulio lietuvių istorijoje, nauja erdvė apmąstymams apie tai, kas gi iš tikro yra pasaulio lietuvis ir kur jis šiandien gyvena? Ar visa aprėpiantis pavadinimas „pasaulio lietuvis“ vis dar aktualus? Juk žodis „pasaulis“ lietuvių kalboje reiškia tiek daug – gyvenimą gamtoje, kultūroje ir kitokiose erdvėse, kokios tik įmanomos žemėje „po saule“? Kuo pasaulio lietuvis šiandien skiriasi nuo keliaujančio po pasaulį ar „turistaujančio“ tautiečio? Šiuos ar panašius klausimus, paryškindama klaustukus, kelia mūsų globalizacijos epocha, kuri žmonijos istorijoje yra ne pirmoji ir, kaip rodo kovido pandemijos iššaukti reiškiniai, – ne paskutinioji. Almanachas išvysta dienos šviesą pandemijos įkarštyje, todėl jo puslapiuose turbūt neišvengsime ir įžvalgų apie tai, kaip nauja pasaulio būsena, daranti įtaką net politiniams-ekonominiams šalių santykiams ir tampanti dar viena atšaka žmonijos istorijoje, pakeis Pasaulio Lietuvių Bendruomenę ir jos narių gyvenimą. Vis dėlto labiausiai norisi prisiminti tradicinę pasaulio lietuvio sampratą, kurią nugludino istorinis laikas. Iki šiol pasaulio lietuvio balsą suvokėme kaip atvirą, kritišką, kūrybišką, veržlų, nepriklausomą ir neįpareigotą atstovauti jokiems politiniams ar ekonominiams interesams. Pasaulio lietuvių misija plačiąja prasme siejasi su gebėjimu dalintis išeivijos ir emigracijos istorija per unikalius jos kartų išgyvenimus, profesinį ieškojimą, kūrybines klajones, o svarbiausia – per bendrą patirtį su kitų šalių ir kultūrų žmonėmis. Pasaulio lietuvis buvo ir yra lietuvių kultūros įkūnytojas, nors ir gyvena už Lietuvos ribų. Jis savo patyrimu liudija, kaip lietuviai išlieka ir įsirėžia pasaulio istorijoje per lietuvybę: puoselėja ją, ar „uždaro“ po laiko stiklu it „sniego burbulo“ suvenyrą? Stengiasi išsaugoti lietuvių kalbą ir telkiasi į bendruomenes, ar gyvena kitos kultūros energija – ir jei taip, tai

kodėl? Pasklidome po pasaulį kaip lietuviai ir mūsų išlikimo būdas, egzistencija, valgis ir miegas – lietuviški. Tokius juos daro ir mūsų kolektyvinė atmintis. Iš Lietuvos kilę kitų tautybių žmonės irgi gyvena pasaulyje „lietuviškai“. Šitaip suvokiama lietuvybė yra didelis Lietuvos turtas, sukauptas ne vien tradicijų puoselėjimu ar tarnavimu Lietuvos idėjai, bet ir dėl santakos/santaikos su kitomis kultūromis, joms būdingomis gyvensenomis. Lietuvybė šiandien atsiskleidžia pačiais netikėčiausiais atspalviais. Kai kurių jų nė nespėjame pastebėti, jie dar nepažinti, tačiau nepažinta – irgi turtas. Svarbi lietuvybės dalis – visi lietuviškai kalbantys žmonės ir savęs, kaip atviros pasauliui kultūros, suvokimas. Toks suvokimas aiškiau parodys, iš kur atėjome ir kur keliaujame. Lietuviai pasaulyje yra ir Lietuvos valstybės dalis. Pagaliau tai – visų lietuvių solidarumas, jungiantis lietuvius ne tik pagal pasą. „Lietuvybė – ne tik pasas,“ – kaip sakė vienas iš žurnalo „Pasaulio lietuvis“ įkūrėjų ir rėmėjų, JAV išeivis Arvydas Barzdukas. Taip, tačiau neretai ji nuo teisėtos lietuvybės fakto ir prasideda.

Dalia Henke. Donato Vaičiulio nuotr.

D.Henke. Gimimu įgytos pilietybės išsaugojimas lietuviams – viena iš svarbiausių šiandieninės Pasaulio Lietuvių Bendruomenės (PLB) misijų, juk gyvename globalios emigracijos epochoje. PLB valdyba ilgus metus ieškojo būdų, kaip padėti savo tautiečiams neprarasti pilietybės, susiklosčius sudėtingoms gyvenimo aplinkybėms. Tokioms kaip, pavyzdžiui, pusė šeimos užsienyje, o pusė Lietuvoje. Iš esmės, ši situacija lydi bet kurį pasaulio emigrantą, nebūtinai lietuvį, todėl dauguma valstybių, bent jau ES, pripažįsta antrąją pilietybę. 2019 m. Lietuvos Seimo iniciatyva įvyko referendumas dėl pilietybės išsaugojimo lietuviams, kurie per paskutiniuosius dešimtmečius (po 1990 m.) išvyko gyventi arba dirbti už Lietuvos ribų ir dėl objektyvių aplinkybių apsisprendė arba turėjo įgyti kitos šalies pilietybę. PLB valdyba nutarė pasitelkti ekspertų nuomonę šiuo klausimu. Jos sulaukusi valdyba nebuvo linkusi referendumu spręsti tokios daugiabriaunės

problemos. Kai referendumas vis dėlto buvo paskelbtas, PLB sutelkė visas jėgas jam organizuoti. Referendumas praėjo sėkmingai ir balsuota buvo gausiai, tačiau įstatymu numatyta „aukšta kartelė“ nepadėjo surinkti reikiamo balsų skaičius: tam, kad būtų pakeistas vienas iš LR Konstitucijos sakinių (12 str.), reikėjo surinkti apie 1 300 000 Lietuvos Respublikos piliečių balsų „Už“. Savo aktyviu dalyvavimu tautiečiai išreiškė gerą valią dėl pilietybės išsaugojimo, suteikė aiškų mandatą ir, iš esmės, palaikė šį pasiūlymą dėl pilietybės: beveik 1 000 000 (!) nubalsavo už LR pilietybės išsaugojimą, jeigu lietuvis turi įgijęs vienos iš NATO ar ES šalies pilietybę. Taip, kol kas tik šių šalių, nes priklausyti NATO ir ES buvo didžiausias Lietuvos siekis nuo nepriklausomybės atkūrimo. Vis viena balsų skaičiaus nepakako… Po referendumo pilietybės išsaugojimo klausimas taip ir liko neišspręstas. PLB prie jo būtinai sugrįš. Jau aišku, kad sprendimą bus įmanoma priimti tik konsensuso būdu: šiuo klausimu reikalinga visų partijų, vyriausybės narių, mokslininkų ir visuomenės vienybė. Lietuvai, kurios gyventojų skaičius, palyginti su kitomis Europos šalimis, nėra didelis, gyvybiškai svarbu išsaugoti kiekvieną savo pilietį.

D.Staponkutė. Emigracija… Nė viena tauta pasaulyje nesukūrė savo istorijos ir valstybingumo be emigracijos patirties, ir kuo senesnė tauta, tuo didesnė jos diasporos drama. Graikai, žydai, armėnai… Mes, lietuviai, neretai sakome vienas kitam, kad turėtume imti pavyzdį iš žydų, ir stengiamės tai daryti. Pirmiausia – tiesti pagalbos ranką vienas kitam per bendruomenes, per brolišką ir seserišką žvilgsnį į vienas kitą. Tik vieno kol kas nedarome kaip žydai – nesaugome gimimu įgytos teisės į pilietybę, nes, ko gero, kaip ir kiekviena „jauna“ valstybė (tai būtent jaunos valstybės bruožas), esame priversti matyti savo istorines traumas ir politinius interesus pirmiau savojo žmogaus, išvykusio gyventi svetur. Dar neišaugome iš „gimdymo skausmo“, neturėjome laiko sustiprėti, ir tai liudija, kad bet kuri valstybė tarsi žmogus subręsta gana vėlai. Užsienis mums tebėra kupinas paslapčių ir pavojų, kurių paisome. Tai būdinga ir kitoms sėslesnėms, tradicinėms arba istorijos įžeistoms tautoms. Dar nepajėgiame džiaugtis savo valstybingumu taip, kad daug ką atleistume sau ir kitiems. Dar nesijaučiame saugūs. Kita vertus, nė vienas žmogus neišvyksta iš savo krašto be priežasties, be sielos „dieglio“. Išvykti verčia neganda – asmeninė ar visuotinė; „išskraidina“ ir svajonė, meilė… Istorija išties labai lėta ir net technologijos jos nepagreitins: iki šiol jaučiame Antrojo pasaulinio karo, pokario ir partizaninių judėjimų pasekmes. Daugiau nei pusšimtį metų trukusi istorinė epocha, kurią galima pavadinti dramatišku Lietuvos tranzitu nuo vienos nepriklausomybės iki kitos, nusinešė pirmiausia daug vyrų

gyvenimų, arba sukėlė jiems egzistencinį pasimetimą, atsiribojimą nuo visuomenės, šeimos. Tai negalėjo nepaveikti ir santykių tarp lyčių Lietuvoje, ir to fakto, kad daugumą lietuvių bendruomenių pasaulyje šiandien sudaro moterys, motinos, auginančios vaikus iš mišrių santuokų ir bandančios sudėtingomis sąlygomis puoselėti savo atžaloms tai, kas joms pačioms brangiausia – lietuvybę. Viena iš šiandieninės lietuvių emigracijos aktualijų yra tai, kad ji gana moteriška (skirtingai nei kitų šalių, kur tradiciškai vyrai važiuoja į svečias šalis uždirbti šeimai „duonos kąsnio“). Lietuvai prisijungus prie Europos Sąjungos, po pasaulį pasklido ir jaunimas, studentija, įvairių sričių specialistai. Jie kuria jau kitokias bendruomenes. Lakias (nuolat kintančias) bendruomenes. Interesų grupes ir klubus. Jie irgi puoselėja lietuvybę, tik nepabrėžia jos kaip kultūrinės, nes jau mąsto globaliai. Tai – veikiau interesų lietuvybė. Emigraciją kaip tokią, kaip tradicinę, pakeitė laisvas pasirinkimas, todėl neretai galima išgirsti jauno lietuvio žodžius: „Ačiū Lietuvai, kad esame laisvi ir galime gyventi kurioje tik norime šalyje.“ Šitaip suvokiama Lietuva tarsi ištirpsta globalizacijos procese ir tampa gera starto aikštele karjerai globaliu mastu. Dėl šito – taip, verta dėkoti Lietuvai, juk didžiausia jauno žmogaus svajonė – atviros durys į pasaulį. Lietuva siekė šio atvirumo ir kiekvienam jaunam lietuviui tai suteikė papildomus sparnus... Emigracija vyksta visur, kur tik atviros sienos – jauni žmonės nori ir turi pamatyti pasaulį tam, kad vėliau geriau suvoktų savo tapatumą. Kai kurie jų, jau sukūrę šeimas, grįžta namo. Ypač šiandien, prasidėjus kovido epochai. Pasaulio Lietuvių Bendruomenės kaskart laukia nauji iššūkiai ir struktūriniai virsmai.

D.Henke. Tikrai daug kas pasikeitė po 2004 metų. Migracija per „laisvas sienas“ pavertė lietuvių bendruomenes gera terpe ambicingiems žmonėms. Iki šiol lietuvių bendruomenėse lyderystė nebuvo itin svarbi ir, galima sakyti, bendruomenės dažnai neturėjo lyderių, bet ne dėl to, kad jų nebūtų buvę. Tiesiog bendruomenių kaip tokių veiklos principas kitoks – susiburti kartu, švęsti tautines šventes, padėti vienas kitam, užsiimti labdara ir pan. Lyderystę pakeisdavo bendras visų susitarimas. Vis dėlto tam, kad bendruomenės klestėtų, kad lietuviai ir lietuvių kilmės žmonės telktųsi, reikalingi veiklūs, atsakingi ir drąsūs veikėjai, turintys idėjų ir dirbantys altruistiniais pagrindais, be jokio atlygio, kitaip tariant – „vardan idėjos“. Jei lyderiai – ryškios asmenybės, bendruomenėse tai dar labiau išryškėja. Labai svarbu motyvuoti bendruomenių aktyvistus, skirti jiems daugiau dėmesio, kad jie turėtų galimybę dirbti išvien su Lietuvos institucijomis, kad jie galėtų dalyvauti tiksliniuose seminaruose, mokymuose, t. y. svarbu palaikyti lyderystę. Tai ir daro Pasaulio Lietuvių Bendruomenė. PLB šiandien jungia jau

beveik 50-yje valstybių esančias lietuvių bendruomenes, veikia apie 230 lituanistinių mokyklų ir 16 sielovados centrų steigiami „profesionalų klubai“. Ši veiklų mozaika negali nekeisti ir bendruomenių veiklos pobūdžio, ir santykių tarp bendruomenės narių. Nors PLB yra nepolitinė organizacija, aktualūs klausimai – pilietybės išsaugojimas, elektroninis balsavimas, pavardžių rašymas, kultūros ar lituanistinių mokyklų finansavimas – susiję su Lietuvos valstybės politika. Svarbu, kad PLB dirbtų išvien su visomis Lietuvos institucijomis, Seimu, Vyriausybe, partijomis, prezidentūra; kad nuolat veiktų Seimo ir PLB bei Užsienio lietuvių reikalų koordinacinė komisijos.

D.Staponkutė. Iš šalies žvelgiant, PLB išgyvena išties revoliucinį laiką. Ji, galima sakyti, pirmą kartą savo istorijoje tarsi „susilieja“ su Lietuvos Vyriausybės politika, kuri šiuo metu visu veidu atsigręžė į diasporą, emigraciją, jos problemas. Nenuostabu, kad į tai atkreipia dėmesį ir politinės partijos. Šiandien partijos noriai pasitelktų diasporos įdirbį partiniams tikslams ir, jei PLB tai toleruotų, ilgainiui šis procesas pažeistų bendruomenių savitumą ir jų etosą. Svarbu, kad bendruomenės neatvirstų į „politinio jaunimo“ tipo organizacijas, „ruošiančias“ kandidatus į didžiąją politiką, kad jose neįsigalėtų „karjerizmas“ ir kad tokių tendencijų užuomazgos netaptų procesu.

D.Henke. PLB nuo įsikūrimo laikų siekė turėti savo atstovus Lietuvos Seime, bet esame nepolitinė organizacija ir laikomės nešališkumo. Tai be galo svarbu. Ir išmintinga. Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Konstitucijoje sakoma: „Pasaulio Lietuvių Bendruomenė nesieja savęs nei su kokia nors viena politine partija, grupe ar judėjimu, nei su kokia nors viena idėja bei pasaulėžiūra, nei su kokia nors viena religija.“

Dalia Staponkutė. Gretos Skaraitienės nuotr.

D.Staponkutė. PLB narių tikslai ir veikla reikalauja daug asmeninio laiko ir yra svarus indėlis ne tik į lietuvybės puoselėjimą, bet ir į platesnį gyvenimo prasmės suvokimą. Tai išties asmeninis pasiaukojimas be atpildo. Vis dėlto atpildas už asmeninį pasiaukojimą visados būna. Štai kad ir toks įdomus pavyzdys: JAV išeivis Valdas Adamkus tapo Lietuvos prezidentu ir neabejotinai pritaikė patirtį, įgytą JAV kraštų bendruomenėse, savo politinėje veikloje. Jis išsiskyrė diplomatiniais įgūdžiais, mokėjimu susitarti ir sutarti, neaštrinti tarptautinių konfliktų, atsitraukti ir įsiterpti, kai šito reikėdavo. Visos šios savybės yra ne tik asmeninės, kylančios iš politinės nuojautos, – jos įgytos per darbą bendruomenėje,

įsiklausymą į jos narių problemas, nes prezidentu negimstama. Dažnai sakoma, kad JAV lietuviai visais laikais buvo geriausiai organizuoti, tačiau tam irgi yra priežasčių, nelabai susijusių su JAV lietuvių asmeninėmis savybėmis: daugumos jų pilietiški įgūdžiai brendo galingos valstybės, diktuojančios savo sąlygas pasauliui, prieglobstyje. Natūralu, jog jie irgi galėjo daryti įtaką pasauliui per savo organizacijas. Tačiau ne mažiau organizuoti ir saviti yra lietuviai Urugvajuje ar Latvijoje, Pietų Afrikos Respublikoje ar Italijoje ir t. t. Lietuvybės tėvą Antaną Basanavičių irgi subrandino virsmai carinėje Rusijoje ir Bulgarijos sukilimas prieš turkus, t. y. ne Vakarai, o Rytai, kur idėjos, dažnai gimstančios giliame pogrindyje, pakeičia pasaulį. Tad svarbu, kad Pasaulio Lietuvių Bendruomenė jungtų ir Vakarus, ir Rytus visuose savo veiklos žingsniuose, įskaitant ir pilietybės išsaugojimą. Tam ji ir turi pavadinimą „pasaulio“, ir ji vienintelė, nepriklausomai nuo politinių stovyklų, gali susieti visus lietuvius, tapdama jų moraline atrama. Nė vienas svetur gyvenantis lietuvis nėra abejingas Lietuvai. Tačiau ne visi vienodai suvokia Rytus ir Vakarus. Būna žvelgiančių tik politiškai, bet daug ir tokių, kurie mąsto pasaulį per kultūrą, vertina skirtumus, juos tiria, apsigyvena juose, lieka, suartėja su „kitu“. Lietuviai pagal savo keliavimo būdą – gana „vieniši“ kelio atradėjai. Jiems burtis nelengva, bet susibūrę gali daug, nes būdami darbštūs suvokia bendrumą kaip darbą. Todėl būtina plėsti bendrumo sampratą, kertant politines ribas, susikuriant kuo daugiau bendro gyvavimo erdvių laisvų nuo politikos. Visų gyvenimo sričių, įskaitant bendruomenių veiklą, politizavimas gali tapti didele įtampa tarp jų narių. Tai matome globaliu mastu šiandien, kai pasaulis kenčia nuo pandemijos.

D.Henke. Lėta ne tik istorija, bet ir visi socialiniai bei politiniai procesai, ypač kai sieki visiems priimtinų rezultatų. PLB jungia visus lietuvius, nepriklausomai nuo to, ar jie gyvena Rytuose, ar Vakaruose. Pilietybės išsaugojimo klausimas irgi spręsis žingsnis po žingsnio ir tikimės, kad šviesa, kurią jau matome tunelio gale, taps šviesa viso pasaulio lietuviams. Nereikia pamiršti, kad Lietuvos valstybė vadovaujasi savo diasporos politika, kurios dalimi yra ir jos ryšys su PLB. Dirbame išvien, kad išsaugotume šį ryšį, kad suburtume pabirusius po pasaulį lietuvius. Gerai, jei užsienio lietuviai jungiasi į bendruomenes, o jeigu ne? Kiek daug talentų, puikių žmonių, išvykusių svetur, taip ir liktų nežinomi Lietuvoje, jei ne PLB. Išvien su Lietuvos valstybe PLB stengiasi sutelkti užsienio lietuvius tiek, kiek tai praktiškai įmanoma, kiek aprėpia glėbys, kaip sakoma. PLB daro tai savo išgalėmis – jos valdybos nariai nėra profesionalūs politikai, o tik atsidavę savo veiklai žmonės ir laisvu nuo darbo, šeimos laiku važinėja į Lietuvą, seka Lietuvos

politines naujoves iš arti. Kartais išties norisi, kad Vyriausybė skirtų PLB daugiau dėmesio, kad nereiktų visados rodyti iniciatyvos tik patiems. Prie šito irgi artėjama, bet iš lėto. Iš lėto ir kartu mokomės modernių savo valstybės reprezentavimo užsienyje formų: na, kad mirgėtume ne tik trispalvėmis, tautiniais rūbais ir šakočiais. Jei atvirai, lietuvių bendruomenės yra puikus pavyzdys „naujausiems“ emigrantams į Europą – sirams, turkams ir kitiems. Lietuviai gerai integruojasi į visuomenę, kurioje gyvena, jie neužsidaro į getą ir, tarkime, Vokietijoje į lietuvių veiklą žiūrima kaip į „gerą pavyzdį“ – kaip į bendruomenę, kuri dalyvauja savivaldoje, sporto klubuose, visuomeniniame gyvenime. Žinoma, Vokietijoje lietuvių bendruomenė turi savo senas tradicijas. Kai kuriose šalyse lietuvių bendruomenės gi visai jaunutės. Kai kur jos gerai integruotos socialiai, kultūriškai ir ekonomiškai, o kai kur integracija būna vien ekonominė – žmonės atvyksta laikinai dirbti ir nekuria planų pasilikti, nors kartais laikinumas tęsiasi daugybę metų. PLB rūpi *visi* lietuviai, ir po 2004 m. mes tikrai išgyvename naują virsmą, susijusį su naujų bendruomenių, klubų, organizacijų steigimo bumu. Svarbiausia likti ištikimiems sau, lietuvių bendrystės idėjai, savo veiklai ir ja tikėti. Tada rezultatai bus, tegu ir ne taip greitai. Dar nežinome, kokie iššūkiai mūsų lauks po pandemijos. Jau aišku, kad jų bus.

D.Staponkutė. Ateities istorikai turbūt skirstys įvykius į „prieš“ ir „po“ pandemijos... Daug kuo jie ir stebėsis, tačiau netolimoje ateityje labiausiai reikės žmonių, gebančių apmąstyti lokalius reiškinius ir sieti su globaliais. Kitaip globalizacija ir atviros sienos, kurios yra didelis tarptautinių susitarimų pasiekimas, gali iš dalies užsiverti. Pandemija apnuogino daug pasaulinio masto problemų. Kai kuriuose regionuose dėl karantino „atkirstų“ teritorijų žmonės kentė badą, daug mirė nuo įvairiausių ligų. Tad santykiai tarp kai kurių regionų klostysis iš naujo. Lietuvių bendruomenės liks tomis Lietuvos salelėmis užsienyje, kurios padės suprasti, susieti, pasitelkti „lokalumą“ ir „globalumą“ lietuvybės išlikimo ir gėrio vardan.

Užrašė Dalia Staponkutė

Straipsnis spausdintas metraštyje „Pasaulio lietuvis“, 2020 metai Nr. 583

50 LIETUVIŲ BENDRUOMENIŲ PASAULYJE
Lietuvis